

AMSTERDAM IN HET BEGIN DER 17^E EEUW

AANTEEKENINGEN VAN ERNST BRINCK,
MEDEGEDEELD DOOR J. M. VAN WIJHE

Homini diligenti semper aliquid deest ¹
Motto van Brinck's Itinerarium.

In een der vele manuscripten, nagelaten door Ernst Brinck, burgemeester van Harderwijk, welke zich in het Gemeentelijk archiefdepôt aldaar bevinden, in 't geheel 47 stuks, komt eene beschrijving van Amsterdam voor. Het manuscript is getiteld „Itinerarium” en bevat de navolgende reizen:

1595: Germanicum primum. 1602/03: Gallicum et Sabandicum. 1604: Germanicum secundum. 1605 et Sequentes: Belgicum. 1607: Anglicum.

Naast het titelblad zijn in 't Latijn opgenomen: „In itinera observanda”, uitvoerige regels, in acht te nemen bij 't maken van reisbeschrijvingen. Deze regels, benevens de inleiding tot zijn Iter Gallicum, vindt men in een keurig werkje „Ernst Brinck geschetst” van de hand van wijlen jhr. F. A. ridder van Rappard, in 1868 te Utrecht verschenen bij Kemink & Zn., doch niet in den handel. Jhr. van Rappard bezat n.l. eene groote collectie Alba Amicorum ², waaronder een 3-tal van Brinck. Hierover gaf hij eene bijdrage in den Jaargang 1856 der Werken van de Nederlandsche Maatschappij van Letterkunde, waarin hij toen tevens beloofde op Brinck nader te zullen terugkomen. (Van zijne verhandeling liet hij ook nog een overdruk verschijnen).

Dit nu heeft hij in bovengenoemd werkje gedaan, doch het was hem helaas niet vergund de verschijning ervan te beleven. In 1867 overleed de kundige schrijver, en het boekje, dat met groote liefde voor het onderwerp en met uitgebreide kennis van personen en feiten in manuscript geheel gereed lag, zag door tusschenkomst van zijn zoon het licht.

Aan de hand nu van dit werkje, dat mij welwillend met eenige facsimili

¹ Vrij vertaald: Een wijs man kan altijd nog iets leeren.

² Deze „alba” zijn tot 1910 in het bezit der familie Van Rappard gebleven, hierna zijn ze verspreid geraakt. Zie den Veilingscatalogus van Fred. Muller van dat jaar.

van epigrammen uit de Alba door een der nakomelingen van jhr. van Rappard werd afgestaan, zal ik eerst ten gerieve der lezers van het Jaarboek van Amsteldamum eenige bijzonderheden uit Brinck's leven mededeelen.

Ernst Brinck dan werd als zoon van Alphert Brinck te Harderwijk in 1582 of '83 geboren. Daar de doopboeken aldaar eerst in 1618 beginnen, is de juiste datum niet bekend, doch in zijn reis naar Frankrijk vertelt hij ons, dat hij deze Anno 1602, op 19-jarigen leeftijd, is begonnen, dus geheel in 't onzekere daaromtrent zijn wij niet. Om dezelfde reden is de naam zijner moeder ook niet met zekerheid op te geven, echter heeft men in het archief van Harderwijk een stuk gevonden, waarin sprake is van het huwelijk van Alphert Brinck met Christina Boos. Is zijn vader slechts éénmaal gehuwd geweest, zegt Van Rappard zeer voorzichtig, dan is deze vrouw inderdaad Ernst's moeder. Zijn vader nu was eerst schepen en vervolgens burgemeester van Harderwijk en overleed aldaar op hoogen leeftijd in 1617. Nadat Brinck onderwijs aan het Harderwijksch gymnasium genoten had, is hij reeds in 1595 te Durlach in Baden gaan studeeren en na daar 2 jaren te hebben vertoefd, treffen wij hem aan te Leiden. Hij is daar echter niet als student ingeschreven geweest, tenminste zijn naam komt niet voor in het Album Studiosorum van 1575—1875; en daar het oudste der 3 Alba eerst met 1602 begint, kon ook de heer Van Rappard daaromtrent geen zekerheid krijgen.

Zooals ik hier boven reeds zeide, is Brinck in 1602 naar Parijs vertrokken, en heeft daar anderhalf jaar vertoefd. Negen maanden heeft hij zich aan de studie gewijd, den overigen tijd is hij in dienst geweest bij de garde van koning Hendrik IV, onder de bevelen van den hertog D'Espéron.

Waarschijnlijk heeft hij dit laatste gedaan, om zoo doende met de „fine fleur” der toenmalige Parijsche wereld in aanraking te komen, en is hij daartoe van de noodige aanbevelingsbrieven voorzien geweest. Onder allerlei aanzienlijke personen uit dien tijd, welke hij te Parijs zag, wordt ook Philips Willem van Oranje genoemd, terwijl o.a. Casaubonus, professor in 't Grieksch en koninklijk bibliothecaris, een epigram in zijn album schreef. In 1604 is hij via Zwitserland en langs den Rijn naar Harderwijk teruggekeerd, daarna treffen wij hem weer in Leiden aan, waar tal van professoren en andere geleerden het niet beneden zich achtten zijn album van een inscriptie te voorzien. Ook Oldenbarneveldt en Hugo de Groot deden zulks. Ook uit dien tijd blijkt niet, of B. werkelijk te Leiden student geweest is.

In 1607 is hij naar Engeland vertrokken, voorzien van aanbevelingsbrieven van niemand minder dan Pontanus en Scriverius aan Camden, een Engelsch geleerde. Deze brieven zijn (volgens Van Rappard) nog voorhanden, o.a. prijst Scriverius zijne gedichten, doch deze komen niet onder de manuscripten voor. De eenige stukjes poëzie, die ik van Brinck aantrof, waren een paar gedichtjes op een Harderwijcksche Joffer, Maria Lantscroon, die jong gestorven is. Zij lagen los in een manuscript, vandaar dat Van Rappard ze waarschijnlijk niet heeft opgemerkt; zij zijn geteekend „E. B.”

In 1610 heeft hij te Enkhuizen het merkwaardige kabinet van Natuurlijke Historie van Paludanus bezocht en heeft toen ook met den wereldreiziger Jan Huygen van Linschoten kennis gemaakt. Beiden hebben hun naam in zijn album gezet, daarom doet het vreemd aan, zegt Van Rappard, dat omgekeerd Brinck's naam niet in het album van Paludanus te vinden is.

Na dus feitelijk zijne eerste jongelingsjaren met liefhebberijstudie te hebben doorgebracht, wordt hem in 1612 een gewichtige positie aangeboden, n.l. die van secretaris van Cornelis Haga, den eersten Nederlandschen gezant bij de „Verheven” Porte. Deze onderscheiding heeft hij te danken aan zijn enorme talenkennis, hij was o.m. het Turksch en Arabisch volkomen machtig.

Den 2^{en} December 1612 is hij naar Amsterdam vertrokken, waar hij o.a. Roemer Visscher ontmoette, die ook eene inscriptie in zijn album schreef. Ter herinnering aan dit bezoek heeft Brinck in zijne manuscripten in eene uitvoerige aantekening zeer waardeerende opmerkingen gemaakt over den ronden Roemer en zijne dochters, welke door de bekendheid die Van Rappard er aan gegeven heeft, in andere boeken zijn overgedrukt, o.a. door mr. J. van Lennep in het 1^e deel van zijne uitgave van Vondels werken.

Van de Turksche reis vermeld ik alleen nog dat hij vermoedelijk den 7^{en} December d.a.v. aan boord van „de Zwarte Beer” is vertrokken. Onderweg heeft hij zijn album verrijkt met diverse inscriptiën van landgenooten en vreemdelingen, terwijl in Constantinopel en Klein-Azië bijna alle bekende vreemde diplomaten en consuls dit nog hebben aangevuld, terwijl ook de patriarchen van Constantinopel en Jeruzalem, alsmede Mohammedaansche autoriteiten van hunne belangstelling blijk hebben gegeven.

Op zijne terugreis door Italië plaatste de vermaarde Gallileï er eene inscriptie in, vergezeld van eene afbeelding der door hem ontdekte Mediceische sterren of bijmanen van Jupiter.

Daarna heeft Brinck zich voor goed te Harderwijk gevestigd.

Begin 1615 heeft hij nog bij prins Maurits verslag uitgebracht van zijne werkzaamheid als legatie-secretaris en ook Z.H. achtte het niet beneden zijn waardigheid Brincks album met het devies der Oranje's te vereeren.¹ In 1620 is hij in plaats van zijn vader tot schepen en burgemeester der stad benoemd en den 21^{en} October 1623 te Harderwijk gehuwd met joffer Jella van Keppel.

Op dit huwelijk heeft Anna Roemers een sonnet vervaardigd, hetwelk bij van Rappard in zijn geheel is afgedrukt. Het huwelijk is in 1624 gezegend met een zoon, Lodewijk geheeten, die den, toen te Harderwijk vertoevenden, vorst Lodewijk van Anhalt tot peet had.

Behalve als burgemeester heeft Brinck zich ook nog verdienstelijk gemaakt als bibliothecaris der Veluwsche school, later de Geldersche hoogeschool.

Ook is hij als geograaf opgetreden, eerstens gaf hij eene beschrijving van Harderwijk in 't Tooneel der Steden van Blaeu, ten tweede eene vertaling van den Atlas van Mercator, welke te Amsterdam gedrukt is bij Joannis Janssen Anno 1630.

Zijne collectie inscripties heeft zich in den loop der jaren natuurlijk zeer uitgebreid, o.a. wist hij, daar hij nog al eens te Utrecht kwam, zich een epigram van de bekende Anna Maria Schuurman te verwerven.

In zijne woning had hij een prachtige collectie porcelein, antiquiteiten en verdere zeldzaamheden, welke helaas verloren is geraakt. Van Rappard vermoedt dat de Franschen, die in 1672 de stad plunderden, dat op hun geweten hebben.

Deze in vele opzichten zeer merkwaardige man is den 4^{en} December 1649 op 67-jarigen leeftijd overleden en zijn geslacht heeft hem niet lang overleefd.

Zijn zoon Lodewijk huwde n.l. in 1652 met joffer Gerdina van Echten tot den Rheler en is kort daarop kinderloos overleden.

Ernst Brinck's jongere broeder Alphert, ook burgemeester van Harderwijk, wiens huwelijk eveneens kinderloos was, schonk in 1654 ter herinnering aan zijn naam en geslacht aan de stad twee fraaie verguld zilveren bokalen en is vrij spoedig daarna ter grave gedaald, waarmede de familie is uitgestorven.

1 Jhr. W. J. van Sypestejn, destijds directeur van het Kon. Huisarchief, zou over die werkzaamheid eene memorie hebben aangetroffen, doch heeft deze later niet weer kunnen vinden (aldus Van Rappard). De tegenwoordige directeur, prof. Krämer, was zoo vriendelijk mij mede te deelen, dat dit stuk niet voorkomt onder de bescheiden, afkomstig van Prins Maurits, in het Kon. Huisarchief aanwezig.

De beschrijving zelf behoeft niet in haar geheel te worden afgedrukt. Zij begint namelijk met eenige bladzijden Latijn. Ik had ze reeds afgeschreven en vertaald, toen het den secretaris van Amstelodamum, dr. Joh. C. Breen, bleek, dat Brinck het zich gemakkelijk had gemaakt, en zijne aanteekenigen eenvoudig uit het in 1611 over Amsterdam verschenen werk van Pontanus: *Rerum et urbis Amstelodamensium Historia* had overgenomen.

Hij begint met eenige opmerkingen betreffende de grootte en de ligging der stad, alles naar Pontanus. Alleen is op den kant de aantekening bijgevoegd: A°. 1622 hebben t'Amsterdam 104 duyzent sielen hooftgelt betaelt, die over 16 jahr olt waren.

Vervolgens heeft hij een aantal bijzonderheden opgeteekend over het Weeshuis, het Leprozenhuis, het St. Jorishof, de Gasthuizen — waarbij het legaat van de gierige Griet Claes Corssendz ter sprake komt —, het Dolhuis, de Huiszittenarmen, het Tuchthuis, het Spinhuis, de Waag, het Stadhuis, de Doelens, alles hoofdzakelijk naar Pontanus, en zonder iets mede te deelen, dat niet elders te vinden is. Bij de beschrijving der Doelens is op den kant — doch naar het schijnt gelijktijdig — ééne opmerking gemaakt, die niet bij Pontanus voorkomt:

In uno hortorum est tabula; eminet in ea manus palma digitis explicatis, quae manus sola ab Jac. Ruardi picture aestimata 500 fl. Depicta erat a Theodoro Jacobi.¹

Dan volgt het Oost-Indisch Huis waarvan hij o.a. zegt:

Voor die porte hangt een geweldige grote schelp. Voor het huys heb ick sien liggen een ancker, dat wooch 2000 end etlick 100 pondt.

Wat nu volgt worde hier in extenso afgedrukt:

Apud civem quendam multa vidi rara; nempe picturas chinenses, regum Indorum sedilia deaurata,² een wieroocvatt van eerde gebacken, met duyvels angesichtenen daeran; item een wonderlick spongieux riet, als men ant een einde sooch so liep an 't ander nat uyt. Vidi et ibi pannos mira arte ex palmarum foliis contextos nec non alios ex gossypio.³

1 In een der doelen is een schilderij: daarop blinkt uit een handpalm met uitgespreide vingers. Deze hand werd door den schilder Jacobus Ruardi alleen op 500 gulden geschat. Zij was geschilderd door Dirck Jacobsz. Ook dit komt voor bij Pontanus, blz. 245, echter zonder vermelding van het bedrag van f 500.

2 By zekeren burger zag ik vele rariteiten, namelijk Chineesche schilderijen, vergulde zetels van Indische Koningen.

3 Ik zag daar ook stoffen met bewonderenswaardige kunst uit palmbladen geweven met nog andere uit katoen. Ook hangbedden uit katoen op de wijze van netten samengeknoopt.

Item lectos pensiles ex gossypio instar retium connodatos. Den hoorn van een Rhinoceros longitudine spithamae,¹ etc.

In domo, quae pro insigne habet Orient. Ind., vidi² hoe sie alderley lackwerck maken, nae die maniere van China, als buffets, betsteden, kisten, etc. Res est visu digna.³

Hier heb ick 't eerste mael gesien een gantze speeljacht vol volcks over 't ijs seylen, het was onder daernae beslagen. Oeck heb ick hier gesien den Admiraal van die vlote van Verdoes a° 1600, welke Canarien wan. Het schip was groet 500 last, 't hadde op 40 metalen stucken; aen 't grootste seyl op een nae waren 550 ellen doexs.

Na een paar onbeteekenende, of aan Pontanus ontleende opmerkingen over enkele gebouwen en markten volgt:

A° 1636 is 't Amsterdam in den nieuwen Toorn van de Westersche kerck gehangen een Clocke wegende 16.000 ponden.

Hier heb ick oec geweest in der Mennisten praedicatie, sijnde van die Friesche vergadering; die leerar satt end predicte, sie songen onse psalmen, baden oeck voer die Magistraet.

In die breestrate wonen meest alle Portugijsen, sijnde meest Joden, hebbende oock in een huys haer vergadering. Vast alle hare dienstboden zijn slaven end moren.

Niet veere van die beurse voer een huys, pro insigne⁴ stont een morian op een stak van hout, seer aerdich gemaect, men seyt hij gecost hadde 600 gld., hij stont wonderlic in zijn posture.

A° 1611 in Augusto, worde hier een jongman van 18 jaren onthooft. Als hem die predicant wat goets soude voerseffen, seide hij: Hoe kan ick Gott rede geven, als ick voor hem verschijnen sal sonder hooft?

A° 1611 is t' Amsterdam een vercken geslacht wegende over die 7 hondert pont; 't hadde gecost 100 gld. Men liet het om gelt sien. 't Was vast so hooch als een man.

A° 1611 vidi Amsterdami 6 Augusti circa vesperam, hora 6, cadentem grandinem,⁵ van die grote van mijn vorste litt van mijn duym, oeck als cleine wallnoeten. Sie sagen als warent stucken ijs. Daer waren verscheide figuren daerin ut à nonnullis fuit observatum,⁶ als van lobben van perruquen, doodshoofden. Ick hebber gesien daer ronde schijven in waren als schelvischoogen. Desen hagel dede veel schade in glasen.

Het duerde omtrent een quartier uhrs end niet verder sich streckende als omtrent een halff uhr tot buyten der statt, 't was alle dien dach geweest een overheten dach.

Daer was doen oeck hier te sien een clavecimbel, daer in plaets van coorden off snaren hingen 4 rijen porceleijnen copen, een ieder rij groter als d'ander end van een anderen toon. Aen die clavieren waren vastgemaect cleine copere hamerkens, die daer op speelden. Den inventeur was een Brabander, estimerende dat clavecimbel 6000 gld.

1 Ter lengte van een span.

2 In het huis dat Oost-Indie als uithangteeken heeft, heb ik gezien.

3 De zaak is waard gezien te worden.

4 Als uithangteeken.

5 In het jaar 1611 den 6n Aug. ongeveer 6 uur in den avond zag ik te Amsterdam hagel vallen.

6 Zooals door sommigen opgemerkt was.

Aan die Beurse in een huys, dede een eckhoerntgen veel bellekens off clockgens 't effens spelen musicaliter, als het in sijn radt ommeliep.

Amstelodami etiam meretur spectari, Domus Organica, vulgo in de Menniste Bruijloft, Bruylofts Oss ofte 't Huijs te Sinnen lust genaemt, in qua varios concentus, musicos et suaviludios, singulis diebus audire et omnis generis instrumenta Musica, in vulgus non adeo nota, videre licet.¹

Men wil zeggen dat de stadt Amsterdam nu i'aerlicks wel 45 tonnen golds inkomens solde hebben, ende dat sij de gerechte helfte van de Provincie van Hollandt tot den oorloge soude contribueeren, ende van de genabuende Provincien het derde part. Item, dat tegenwoordigertijt de wagen aldaar daechlix souden opbrengen duysent guldens.

Behalve bovenstaande aantekeningen, treft men in een van Brinck's andere manuscripten (dat diverse extracten van reizen naar Oost- en West-Indië bevat) aantekeningen aan omtrent het Oost- en het West-Indische huis te Amsterdam en andere koloniale bijzonderheden, die hij zelf gezien heeft. Ook deze laat ik hier volgen.

A° 1640 in September, ben't Amsterdam geweest op het nieuwe schip, genant den „Struys, vogel", ende soude noch dit iaer uuytloopen naer Oost-Indiën; het was een extraordinaris groot ende „geweldig" schip, sijnde lanck 166 voet, breed 39, was omtrent van 550 lasten.

In het Oost-Indisch huys te Amsterdam arbeyden daechlix winter ende somer 100 man, die de waren aldaer verlesen ende waernemen, ieder daechs tot salarium hebbende één gulden; Noch soo heeft dese Compagnia geduirich in hare navale ofte arsenal over de 100 man in arbeyt. Meretur spectari navale societatis Indicae Orientalis; etiam Occidentalis et Admiralitatis.²

Nae daerbij langs de grachte der stadt, liggen wel omtrent 2000 stucke canons, soo metalen als ijseren toebehoorende dese 3 societeyten.

Op het Oost-Indische huys te Amsterdam sijn te sien schone Chineesche schilderijen, die daer hangen in 't principale saal, ende andere camers, seer groot het schip van den Keijser van Japan; die afconterfeiting van Batavia, 3 à 4 malen, sampt alle de fortten, soo op Amboina, Banda, ende elders sijn. Veelderhander geweer, als pijcken, sabels, schilden etc., der Japoniers etc.; oeck veel vlaggens van de Portugijsen veroverf. Heb aldaer oeck gesien raffineeren ende verlesen die folije, van welke men 4-derleij is makende, als seer fijn, fijn, grof, grover, geldende de fijnste 20 schillingen, de reste naer advenant.

In het West-Indische huys t' Amsterdam, in de camer daer de Bewinthebberen vergaderen, is een tafel breed over de 7 ellen, daeraen sij sitten, in ovaelsche wijze.

1 Te Amsterdam verdient ook bezichtigd te worden het Muziekhuis, gemeenlijk..... waarin men iederen dag allerlei concerten, muzikanten en speellieden hooren en allerlei soorten muziekinstrumenten, die bij het volk nog niet zeer bekend zijn, zien kan.

2 Het arsenaal der O.I.C. is de moeite waard om te worden bezichtigd, ook dat van de W.I.C. en van de Admiraliteit.

In illo atrio¹ sijn te sien, schone Sineensche schilderijen, veel vaendels van de Silvervlote; ende elders veroverft oeck vlaggen ende wimpelen; 3 Rhinoceros hoornen, een sijnde lank 5 vierdel van een elle. Daer hangen oeck etlicke grote stucken schilderijen, waervan de lijsten met silver waren ingeleyt, seer breed; waren oeck in de Silvervlote veroverft.

Item, sach men doemaels oeck een golden crone, mede alsdoen veroverft, wegende swaer an golt meer als een pondt, met veel grote edele stenen geciert, was 2 handt breed.

Confecta erat ex eleëmosynis Philippinensium, consecrata et in donum missa Mariae Visitationis urbis Montemoras in Lusitania.²

Aldaer lach oeck een groote olijfants tand, half uuytgehooft, quo Guineënses et Nigritae utunter in bello pro cornu.³

Item enige stucken van allerlei veder- ofte pluymwerck, gemaakt van die Mexicanen; caput seu cranium Elephanti⁴ Est et propria Apotheca in circuitu domus societatis pro societate.⁵

A° 1640 vidi⁶ Amstelodami een zeepeerts tandt wegende 94 ende een quart. Vidi tunc et⁷ 2 cacadous, sijnde witte vogels met kuyven in den neck, die sie konnen overeyndt setten, van achteren roodt sijnde, sijn van die grootte van West-Indische ravens, sijn tam, komen ex India Orientali, van Macassar ende Ceram. Het stuck wierde vercoft voor 50 gulden.

Heb doemaels oeck te Amsterdam gesien hoe dat men het laken dat met menichte naer Japan gevoert wort, packten in kassen van vuyren holt, die van binnen beslagen waren met loot, omdat de motte daer niet in komen souden.

Op een los blad komen nog eenige aanteekeningen voor, over de Oude en Nieuwe kerk, met de bibliotheek — waarbij ook het Latijnsche vers is overgenomen, dat wel bij Pontanus (blz. 230) voorkomt, doch door diens vertaler Montanus is weggelaten — en over de Zuiderkerk. Aan het door Pontanus over dit laatste kerkgebouw vermelde, voegt hij toe, dat door de Admiraliteit een geschilderd glas werd geschonken, voorstellende den slag bij Gibraltar, en dat de grafzerken eene lengte van zeven en eene breedte van drie voeten hebben.

1 In die zaal.

2 Het was bij elkaar gebracht door aalmoezen van de bewoners der Philippijnen en gewijnd en ten geschenke gezonden aan Maria van Visitatie der stad Montemoras in Portugal.

3 Welke de bewoners van de kust van Guinea en Nigeria in den oorlog als hoorn gebruiken.

4 Een kop of schedel van een olifant.

5 Er is ook een eigen apotheek binnen den omtrek van het huis der Compagnie te haren dienste.

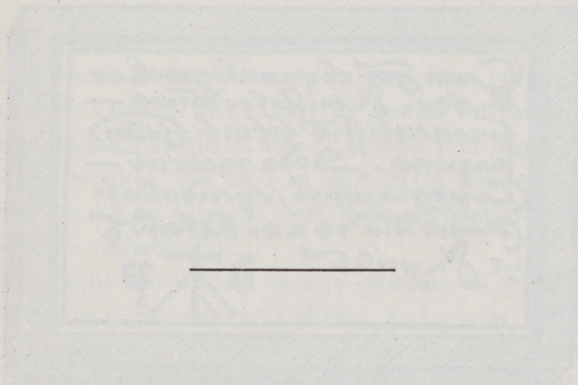
6 Ik heb gezien.

7 Ik heb toen ook gezien.

Hiermede wil ik dit artikel eindigen. Brinck vermeldt in andere manuscripten ook nog wel Amsterdamsche curiosa, doch deze kunnen evengoed elders gebeurd zijn, zooals abnormale geboorten, buitengewoon oude menschen, vreemde voorgevoelens etc., zoodat ze niet bepaald hier vermeld behoeven te worden.

Het is mij echter eene behoefte aan prof. Brugmans mijn dank te betuigen voor de mij betoonde welwillendheid, waardoor plaatsing van dit artikel mogelijk werd, en aan dr. Breen voor zijne medewerking.

Den Haag, 1922.

TWINTIGSTE JAARBOEK
VAN HET GENOOTSCHAP
AMSTELODAMUM

AMSTERDAM — TEN BRINK & DE VRIES — MCMXXIII